

ТЕРМІН КОНЦЕПТ: ДІАЛОГ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Христина Стефанік

Аспірант, кафедра світової літератури,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, e-mail: popovich.hristya@mail.ru

UDC: 82.091+81

ABSTRACT

The article deals with some characteristic features of the scientific term «concept» in linguistic and literary in the plane of their correlation.

Key words: concept, meaning, conception, image, symbol, motive, stereotype, artistic definition, author's idea.

Artykuł poświęcono rozpatrzeniu naukowego terminu «concept» w językoznawczych a literaturoznawczych wektorach i w płaszczyźnie ich korelacji.

Słowa kluczowe: koncepcja, znaczenie, pojęcie, obraz, symbol, motyw, definicja artystyczna, stereotyp, autorska idea.

Статтю присвячено розгляду наукового терміну «концепт» у лінгвістичному та літературознавчому векторах та у площині їх кореляції.

Ключові слова: концепт, значення, поняття, образ, символ, мотив, стереотип, художня дефініція, авторська ідея.

Статья посвящена рассмотрению научного термина «концепт» в лингвистическом и литературоведческом векторах и в плоскости их корреляции.

Ключевые слова: концепт, значение, понятие, образ, символ, мотив, стереотип, художественная дефиниция, авторская идея.

Поняття «концепт» належить до багатозначних наукових термінів, які викликають су-перечливе, неоднозначне розуміння серед науковців, і з яким пов'язують, за словами О. О. Залевської, «вельми різні теоретичні побудови, що значною мірою ускладнюють взаєморозуміння між авторами тих чи інших публікацій» [6, 31]. Водночас утвердження в науці поняття концепту позначило новий щабель в осягненні способів, закономірностей і особливостей взаємодії мови, свідомості і культури, а отже, і нові аспекти взаємодії лінгвістики, когнітології, культурології, психології, філософії, літератури, розширило рамки змістового аналізу мовних явищ і додало значно більшу глибину та ефективність науковим дослідженням.

Як відомо, слово концепт походить від латинського conceptus, що в перекладі означає «думка, уявлення, поняття» і первинно застосовувалося як термін логіки та філософії. За іншою версією, автором якої є В. Колесов, під терміном концепт розуміють «не conceptus (умовно передається терміном «поняття»), а conceptum («зародок», «зернятко»), з якого й виростають у процесі комунікації всі змістові форми його втілення в дійсності» [12, 81].

Сучасне розуміння поняття концепт формується з доби Середньовіччя. Філософи того часу заклали фундамент для введення в наукову картину світу цього терміну та висунули базові погляди на варіативність тлумачення цього поняття. Творцями концепту вважаються Августин Блаженний, П. Абеляр, Г. Порретанський.

У трактатах Августина Блаженного прослідковується чітке розмежування між предметом, думкою про нього та мовним вираженням цієї думки. Августин трактує осягнення сенсу як процес, що відбувається після осмислення та переживання його розумом [8, 2].

Саме виникнення категорії концепту (лат. *conceptus* – поняття) завдячує П. Абеляру (1079-1142). Зокрема, С. С. Неретіна у своїй монографії «Тропи і концепти» (1999 р.) називає П. Абеляра та Г. Порретанського батьками концепту. Перший вбачав у ньому ідею Бога, праобрази одиничних речей. П. Абеляр розглядав концепт як процес «схоплення» речі у свідомості людини. За словами авторки, П. Абеляр ототожнював концепти з універсалиями і розмежував їх із поняттями. Концепт для нього – це творіння Вищого духу або розуму, який може створювати або збирати значення та думки як щось універсальне, як зв'язок між речами та мовою. Універсалії, на його думку, включають поняття і є початковою стадією концепту. Поняття, в свою чергу, це об'єктивне ідеальне поєднання різних моментів предметів і пов'язане знаковими або значимими структурами мови, а концепт – суб'єктивний, формується виключно мовою. П. Абеляр тісно пов'язував концепт з ідеєю мови, адже Середньовічні філософи основою для своїх тверджень висували першопочаткове Слово, і це слово – Бог. Концепт перебуває між багатством мови та обмеженнями її застосування, тому його використання залежить від контексту та конкретного концептоносія [19, 29-30].

Також у своїй монографії С. С. Неретіна зазначає і базові трактування концепту Г. Порретанського. Сучасник П. Абеляра середньовічний філософ-теолог Г. Порретанський також висуває доволі цікаве тлумачення терміну «концепт». Філософ розглядає концепт як сингулярність (від лат. *singularis* — єдиний, особливий). На його думку, концепт – це розуміння предмету, як конкретного цілого, як чогось одиничного, єдиного в своєму роді, але він також припускає можливість інтелектуального «розчеплення» цього конкретного, для виявлення його сутності. В цьому випадку знаходимо подібність із твердженням П. Абеляра про контекст вживання концепту та конкретного концептоносія. Так само, як і для П. Абеляра, для Г. Порретанського, концепт, будучи конкретним, контекстуальним смислом, вказує на універсальне джерело, яке породжує Вищий Смысл [19, 62-63].

Варто зазначити, що середньовічній свідомості, у рамках якої розвивалися думки Августина Блаженного, П. Абеляра, Г. Порретанського було властиве створення концепту, яке прирівнювалося до акту «причастя» людини до божественної думки, концепт осмислювався як істина: «Створюючи свій концепт, свою точку зору, середньовічна людина ставала автором свого, якщо завгодно, Слова або Книги, вираженого в коментарях» [19, 142].

Середньовічна філософія започаткувала своєрідне і, як з'ясувалось згодом, фундаментальне трактування концепту, зробила великий внесок у філософську зокрема, та наукову картину світу загалом, дала великий поштовх для подальшого дослідження терміну концепт. Саме середньовічні основи розуміння терміну концепт стали базовими для модерної науки.

У сучасній науковій практиці можна виділити наступні аспекти інтерпретації концепту: логіко-філософський (Дж. Кемені, Ч. Пірс, Г. Фреге), власне філософський (Ж. Дельоз, Ф. Гаватарі), лінгвістичний (В. Гак, В. Звегінцев, Л. Резников, В. Богуславський, В. Виноградов, О. Тараненко, П. Чесноков), лінгвокультурологічний (А. Вежбицька, Л. Іванова, В. Маслова, Д. Гудков, І. Захарченко, В. Іващенко, В. Красних), когнітивний (О. Кубрякова, З. Попова, І. Стернін, В. Дем'янков), психолінгвістичний (О. Залевська, О. Селіванова, В. Старко, О. Цапок, І. Штерн, Л. Лисиченко) та літературно-культурологічний (Л. Іванова, О. Кагановська, Л. Грузберг). Однак, не зважаючи на значну кількість праць, присвячених цьому явищу, досі науковці окремо не піднімали питання про особливості літературознавчого розуміння терміну концепт, вживання та тлумачення його в художньому творі та визначення моментів, рис, які відрізняють художній концепт від інших концептів. Існуюча тенденція до міждисциплінарності вимагає створення єдиної філологічної термінології, яка б давала змогу чітко тлумачити різні наукові підходи та твердження, а це передбачає конкретизацію відповідних понять у межах конкретних наукових дисциплін. Зокрема, актуальність нашої роботи полягає у з'ясуванні основних відмінностей та подібностей літературознавчого концепту в порівнянні з лінгвістичним.

Проблемою пояснення терміну концепт з лінгвістичної точки зору займалися ряд вчених: М. В. Орешкіна, Ж. В. Краснобаєва-Чорна, М. А. Тульянова, Л. Ю. Буянова, К. Ю. Вежбицька, В. А. Маслова, З. Д. Попова, А. П. Мартинюк, В. І. Кононенко,

А. М. Приходько, В. В. Фащенко, Ю. С. Степанов, М. С. Шишков, А. В. Голобородько, В. Гак, В. А. Звегінцев, Л. О. Резников, В. Богуславський, В. В. Виноградов, О. Г. Тараненко, П. В. Чесноков та інші. Лінгвісти досліджують термін концепт з точки зору подібних та відмінних його властивостей насамперед із такими термінами як поняття та значення. Ще в 1990 році відомий лінгвіст Ю. С. Степанов писав: «Поняття (концепт) – явище того ж ряду, що і значення слова, але розглядається воно в іншій системі зв'язків; значення – в мовній системі, поняття – в системі логічних відношень і форм, які вивчаються і в лінгвістиці, і в логіці» [21, 42]. Але якщо для одних – «концепт значно ширше поняття ніж лексичне значення» [11, 6], це посередник між словами та екстралінгвістичною дійсністю, і не можна зводити значення слова до концептів, яке воно створює, то для інших – «концепт співвідноситься до слова в одному із його значень» [17, 36]. Одні вчені ототожнюють терміни лексичне значення і поняття, концепт і поняття, інші, навпаки, шукають відмінності між ними.

Питання співвідношення лексичного значення і поняття цікавить вчених вже не одне століття. На цій проблемі зосереджували свою увагу такі дослідники, як В. Виноградов, В. Звегінцев, Г. Колшанський, П.В. Чесноков, Л.О. Резников та ін. Так, В.В. Виноградов у своїй роботі «Російська мова (граматичне вчення про слово)» підкреслює: «Широка сфера вживання слова, різні відтінки емоційного та вольового впливу, жанрово-стилістичне розрізнення лексики – все це залишено осторонь... За норму взято слово, яке вільно може переходити з одного словесного оточення в інше... Значення сталі і відомі всім, хто володіє системою мови. Вживання – це тільки можливе використання одного із значень слова, інколи дуже індивідуальне, інколи в меншій або більшій мірі розповсюджене» [3, 21-23]. Значення слова відрізняється, за словами вченого, від поняття змістовою наповненістю та сферою і частотою вживання. Поняття, на його думку, ширший та узагальнений термін, а значення слова індивідуальне і залежить від конкретного вживання.

В.А. Звегінцев стверджує, що між поняттям та значенням слова є як і певні відмінності, так і подібності: «Поняття як логічна категорія, як підсумок знань про предмет, як складна думка, що об'єднує ряд попередніх суджень та ознак, як відображення істотних, вирішальних ознак та властивостей предмета – це цілеспрямоване та логічне оформлення того процесу узагальнення, що нібито стихійно здійснюється у слові через його узагальнювальну природу» [9, 345]. Вчений стверджує, що поняття входить в лексичне значення, перетворюється на лінгвістичне явище та фіксується словом. В.А. Звегінцев, на відміну від В.В. Виноградова, вказує, що лексичне значення може кваліфікуватися ширше за поняття.

Г. Колшанський вважає, що терміни лексичне значення і поняття збігаються за змістом, але відрізняються зі сторони їх оцінки, оскільки в одному випадку ми оцінюємо пізнавальний процес як розумовий, в іншому – як мовний.

Під значенням слова П.В. Чесноков розуміє відношення чуттєво-матеріального засобу (звукового комплексу) до думки про предмет дійсності та емоційний стан або модельно-предикативне відношення, що полягає у здатності через історично умовні зв'язки відтворювати цілісну нероздільну думку про предмет та виявляти емоційний стан або модально-предикативне відношення, пов'язане з предметом. Отже, значення слова не розкриває повністю поняття, оскільки не наділене точністю [23, 74].

В свою чергу, Л. Резников виявляє і більш істотні розбіжності між значенням слова і поняттям. На його думку, значення слова – це категорія тільки лінгвістична, елемент певної лексичної системи. Утворення слів та зміна їх значень відбувається згідно з внутрішніми законами розвитку мови. А поняття – це категорія гносеологічна та логічна, елемент системи людського знання, в утворенні якого беруть участь логічні операції абстрагування та узагальнення [20, 87-88].

Проте в межах лінгвістичної площини розгляду, крім загально- мовознавчого підходу можна вирізнити ще такі: психолінгвістичний та лінгвокультурологічний, які мають свої відмінності в тлумаченні спільної проблеми.

Саме у психолінгвістичних наукових працях концепт є найбільш індивідуалізованим. О. О. Залевська визначає концепт як «перцептивно-когнітивно-афективне явище динамічного характеру, яке спонтанно функціонує у пізнавальній та комунікативній діяльності індивіда і підкорюється закономірностям психічного життя людини» [6, 39]. У своїй статті «Психолінгвістический подход к проблеме концепта» О. О. Залевська наводить тези нейролога А. Дамазіо про те, що концепт є невербальним утворенням, основу для якого

складають сенсорні та моторні репрезентації. Можливість говорити про вербальну сторону концепту надає тільки акцентування уваги на певних його аспектах. При формуванні та функціонуванні концептів важливу роль відіграє зв'язок між свідомістю людини та її тілом, а також емоції – як первинні, які проявляються через дію «соматичних маркерів», так і вторинні – продукт виховання в соціумі [6, 39]. Таким чином, головну роль у творенні концептів, на думку психолінгвістів, відіграє психіка кожного індивіда, а вже лінгвістичного нашарування концепт отримує у процесі комунікації та актуалізації певних його аспектів, тобто набуття ним лексичного значення у мовленні. О. О. Залевська трактує художній концепт як частину свідомості поета чи письменника, яка знаходить своє відображення саме у художніх творах і цим самим пояснює авторське розуміння та бачення тих чи інших речей.

Лінгвокультурологи такі як: С. Г. Воркачев, А. В. Михайлов, Л. В. Міллер, Н. Ю. Шведова, стверджують, що концепт – це часткова реалізація концепту культури, наголошують на надіндивідуальному характері концепту, його заглиблення в культуру. С. Г. Воркачев стверджує: «Концепт – це одиниця колективного знання/свідомості, яка відноситься до вищих духовних цінностей, яка має мовне вираження і відрізняється лінгвокультурною специфікою» [4, 70]. Лінгвокультурологи зосереджують свою увагу на наступній тріаді – знання – концепти – уявлення/стереотипи. На їхню думку, кожний, окремо взятий концепт демонструє існування в конкретній етнічній культурі певних, тільки їй властивих цінностей. Саме культурні концепти відображають специфіку мовної картини світу. Актуальне нашарування концепту закріплене в культурі, в свою чергу, внутрішня форма концепту (етимологія) піддається розумінню тільки певній категорії людей.

У такому векторі концепт постає як наслідок зіткнення словникового значення слова з особистим та народним досвідом людини, а не утворений із безпосереднього лексичного значення, концентрує фаховий досвід у поезії, прозі, драматургії, теорії письменства тощо, залишаючи можливості для домислювання. Концепт, як інформаційна структура художньої чи аналітичної свідомості, постає різноsubstrатною, відповідно організованою одиницею пам'яті, що містить сукупність знань про об'єкт літературного пізнання.

Саме у площині опозиції індивідуальне/надіндивідуальне здійснено вплив на літературознавче тлумачення цього поняття, зберігаючи при цьому полемічне спрямування.

На сьогоднішній день можна стверджувати, що поняття концепт в літературознавстві належить до найбільш вживаних евристичних номінацій.

В літературознавчій енциклопедії знаходимо таке визначення терміну концепт (лат. *conceptus*: думка, поняття, від *concipio*: збираю, задумую) – формулювання, розумний образ, загальна думка, поняття, інноваційна авторська ідея, мотив, що домінують у художньому творі чи літературознавчій статті [15, 521]. Термін концепт у сфері науки про літературу запровадив російський філософ та літературознавець С. Аскольдов-Алексеев, який у своїй статті «Концепт і слово» тлумачив його як родове поняття, «мислене утворення, що заміщує в процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж типу» [2, 269]. На початку статті вчений акцентує увагу на проблемі концептів і художнього слова та стверджує, що ці два поняття мають не тільки точки збігу, а й часто співпадають за своїм якісним наповненням. «Слова, в одному випадку, не викликаючи жодного пізнавального «уявлення», тлумачаться і утворюють «щось», що може бути об'єктом точної логічної обробки. В іншому випадку, слово, не викликаючи жодних художніх образів, створює художнє враження і в результаті несе певне духовне збагачення» [2, 268]. Це «щось» С. А. Аскольдов пропонує називати художнім концептом. Автор також вказує на головні відмінності між концептами пізнання та художніми концептами: концепт пізнання спільний, колективний, узагальнений, художній концепт – індивідуальний, концепт пізнання не містить ірраціональне зерно, художній концепт містить раціональне та ірраціональне, концепт пізнання завжди відноситься до множинної предметності, означає «щось», що виходить за його межі, художній концепт більш індивідуальний і первинно означає те, що вкладає в нього автор художнього твору [2, 274]. Також вчений полемізує над питанням, чи вважати художній концепт суто індивідуальним, авторським творінням, чи колективним. Літературознавець доходить до висновку, що художній концепт поєднує в собі і поняття, а значить колективне зерно, та ірраціональне, таке як почуття, емоції, уявлення іноді навіть вольові прояви, що створюються виключно індивідуально. Одгак, художній концепт не завжди означає те, що, наприклад автор твору має на увазі. В цьому і полягає наступна різниця між худо-

жнім концептом та концептом лінгвістичним. Автор художнього тексту створює концепт і вкладає в нього власну ідею, а читач навколо цього концепту може створити ще одну ідею, яка може бути поза межами концептуального ареолу. Також С. А. Аскольдов стверджує, «що зв'язок елементів художнього концепту базується на зовсім чужій логіці і реальній прагматиці художньої асоціативності», цим самим підкреслюючи індивідуальність та унікальність художніх концептів. Стосовно полеміки про ідентичність художнього концепту до образу вчений пише: «Художній концепт тягнє в першу чергу до потенційних образів і направлений на них, так само як концепт пізнання направлений на конкретні явища, які підходять під його логічний «родовий» об'єм. В художньому концепті є також власне «родове», але воно зовсім вільне від рамок логічного визначення. В ньому «родове» це органічна суміш можливих образних формувань, які визначені основною семантикою художніх слів» [2, 275].

Дослідженням художнього концепту займалися також ряд вчених: І. А. Тарасова, О. В. Беспалова, О. О. Залевська, Н. Ю. Шведова, Л. В. Міллер, А. С. Рослий, А. В. Михайлов, В. Г. Зусман.

І. А. Тарасова погоджується із А. С. Аскольдовим стосовно того, що художній концепт, який так само як і лінгвістичний концепт, можна досліджувати двома шляхами, розглядаючи його як індивідуальну, унікальну авторську ідею або як елемент національної художньої традиції, національно-ментальної картини світу [22, 742]. Дослідниця Л. В. Міллер запропонувала розглядати концепт «як ментальне утворення, яке належить не тільки індивідуальній свідомості, але й також психоментальній сфері певного етнокультурного соціума» [18, 41]. Вона також стверджує, що художній концепт – це універсальний художній досвід, зафіксований в культурній пам'яті певного народу і який може виступати стимулюючим та допоміжним елементом у створенні нових художніх смислів [18, 39-45].

Найбільш повно літературознавче поняття концепту окреслене в роботах В. Г. Зусмана, який стверджує: «літературний концепт – це такий образ, символ або мотив, який має вихід на геополітичні, історичні, етнопсихологічні моменти, що знаходяться поза художнім твором». В. Г. Зусман підкреслює, що саме приналежність до асоціативної системи культури робить літературний образ концептом. Відповідно образ та концепт відрізняються один від одного сферою вживання – інтратекстуальна, тобто внутрішньотекстовою або інтертекстуальна, міжтекстовою. При цьому концепти національної культури не завжди співпадають за своїм компонентним складом та змістом із одноіменними художніми концептами, іншими слова, у художніх текстах можлива актуалізація ознак, які жодним чином не належать до ядра національного концепту [10, 14]. Таке явище дозволяє говорити про варіативність культурних концептів. Попри всі історичні зміни художнього нашарування концепту, його якісний компонент залишається стабільним. Так наприклад, в світовій культурі бібліотека – це перш за все замкнений простір, який володіє знанням та історією людства. Проте на сучасному етапі культурного розвитку поняття «бібліотека» розглядається дещо під іншим ракурсом. Концепт бібліотека отримав сьогодні певні нашарування, які не входять до центрального ядра поняття бібліотека. У сучасних художніх творах бібліотека – і Всесвіт, і лабіринт, і цвинтар забутих книжок.

На відміну від лінгвістики, яка вирізняє суміжні із концептом терміни, але при цьому подає тільки одну синонімічну триаду, у літературознавстві ми можемо виділити щонайменше три такі триади: перша – концепт/образ/символ, друга – концепт/мотив/стереотип, третя – концепт/художня дефініція/авторська ідея.

Процес осмислення концепту в символізованих образах відбувається за умов реалізації розповідного задуму втілити концептуальний підхід в системі образів, що піднімаються до рівня носія ідей, постулатів вищого ґатунку. Тому шлях від образу до вербалізованого символу, а від нього до концепту закодований самим автором твору. Традиційною є думка, що те місце в термінологічній системі, яке могло б належати поняттю концепт як одиниці індивідуально-авторської свідомості, давно вже зайняте літературознавчим терміном «образ» [22, 743]. Діалог між літературознавством та лінгвістикою відбувається також і на іншому позиційному рівні, на якому концепти трактуються як індивідуально-авторські психічні явища, які співпадають із одиницями художнього мислення – образами. Це твердження дещо переплітається із думкою психолінгвістів, які також стверджують, що концепт це явище, яке функціонує у свідомості окремого індивіда. Для того, щоб диференціювати ці поняття, А. Ф. Лосев у своїй роботі «Філософія імені» говорить про різницю між такими

двома поняттями як ейдос та логос, як про два види сенсу існування. Він пише про те, що в той час, як ейдос існує в одиничності, логос отримує своє значення тільки після об'єднання багатьох елементів. В логосі поступово перераховується те, що одночасно і як єдиний організм подано в ейдосі. «Логос – це формально-логічне перерахування окремих ознак» [16, 174]. І. А. Тарасова, в свою чергу, переадресовує цю різницю на таку термінологічну пару як образ/концепт. Вона стверджує, що така диференціація зумовлена різницею між двома типами мислення – образного і логічного, тобто відмінностями між двома типами ментальних репрезентацій – образних і пропозиціональних, картиноподібних та мовних [22, 745]. І. В. Кононенко у науковій роботі «Мова у контексті культури» стверджує: «У тлумаченні понять “концепт” і “символ” також чимало спільних ознак: обидва вони характеризуються відносною полісемічністю вкладеного у них смислу, багатомірністю осмислень, певною розмитістю межових кордонів; на мовленнєвому рівні супроводжується широким набором конотацій, емотивних супроводів, аксіологічних уявлень...Сама природа символу розкривається через ступеневу ієрархію: слово – образ – символ – смисл – концепт» [13, 174-175]. Вербалізований символ стає національно орієнтованим і соціально значущим поняттям у своєму безпосередньому сприйманні як осмислений у межах конкретного дискурсу образ. Натомість національний шар концепту лежить в усвідомленому, ментальному світі, який складається з набору символічних уявлень, конотацій, асоціацій тощо [13, 172].

У літературознавчих посібниках, як правило, під терміном мотив розуміють «стійкий формально-змістовий компонент художнього твору чи критичної або літературознавчої праці, усвідомлена причина творчості або аналізу, зумовлена художніми та науковими потребами, відповідними інтелектуальними діями. У порівняльно-історичному літературознавстві йдеться про найменшу неподільну частку сюжету, що може переходити з одного твору в інший. У художній літературі мотив вважають абстрагований від конкретних деталей, виражений у найпростішій словесній формулі схематичний виклад елементів змісту, що формують фабулу. Мотивом може бути любов, ненависть, жертвовність. Сенс мотиву залишається нейтральним, доки не реалізується у фабулі» [15, 78, т.1]. Художній концепт, так само як і мотив, може виступати художньою ідеєю твору, основною думкою, темою, також обидва терміни можуть бути індивідуальними авторськими творіннями, а можуть піддаватись суспільним настроям. Концепт та стереотип також має спільні та відмінні ознаки. У літературознавчій енциклопедії знаходимо таке визначення терміну стереотип – («грец. *stereos*: твердий і *typos*: відбиток, зразок) – у літературознавстві – трафарет, тривіальна, банальна, художня форма, що повторюється автоматично, шаблонно» [15, 430, т.2]. Базовими ознаками стереотипу виступають: «модель», «канон», «взірець», мовна картина світу, типізація. Ж. Краснобоєва-Чорна у своїй статті «Термінополе концепт», описуючи відмінності та подібності між науковими номінаціями концепт та стереотип, посилається на тези лінгвіста В. І. Карасика і пропонує такі варіанти протиставлення концепту і стереотипу: 1) основним складником концепту є мовні знання, а стереотип – це образ-уявлення в його вербальній оболонці; 2) концепт – це поняття більш абстрактного рівня, стереотип є більш конкретним; концепт зберігається у формі гештальтів («цілісний образ, пережитий митцем під час творчого осяння, функціональна структурна єдність, що з'являється незалежно від мотиваційних чинників, здатна впорядкувати різноманітність окремих явищ, витворювати наочно стійку, інтегровану, просторовану форму предметів сприйняття.» [15, 224, т.1]), а стереотип у формі фрейм-структур («багатокомпонентний концепт, який розглядається в цілісності його складових частин...» [14, 74]); 4) концепт виступає феноменом парадигматичного плану, співвідноситься з системою ментальних утворень, а стереотип проявляється у комунікативній поведінці [14, 74-75].

Слід також зазначити, що при літературно-культурологічному підході термін концепт має певні точки збігу з таким літературним явищем як художня дефініція. Цей термін позначає тлумачення одного поняття та явища через співвіднесення з іншими і виникає та функціонує у художній творчості. «У момент свого виникнення художня дефініція виступає результатом творчості індивіда, авторським твором, і тому характеризується суб'єктивністю. Художня дефініція відображає авторський світогляд, індивідуально-особистісні пріоритети, інтелектуальний та художній потенціал творця, оригінальність погляду, нестандартність мислення, парадоксальність асоціацій, зіставлень» [14, 74]. Художня дефініція має великий вплив на смислову частину концепту. Л. Грузберг:

«...означуване в художній дефініції – культурний концепт» [14, 78]. І. А. Тарасова у науковій статті «Художественный концепт: диалог лингвистики и литературоведения», спираючись на роботу О. В. Беспаловой, зазначає: «Художній концепт – одиниця пізнання поета чи письменника, яка отримує свою репрезентацію в художньому творі чи їхній сукупності і виражає індивідуально-авторське осмислення сутності предметів і явищ» [22, 742], підкреслюючи цим самим, однорідність концепту та авторської ідеї. Концепт може розглядатися як наукова категорія і як художнє явище, яке існує в літературі. В якості наукового (в даному випадку літературознавчого) поняття концепт — це абстракція, ідеальне явище. В художній творчості таке ідеальне явище наповнюється індивідуальними якостями. Використовуючи вплив фундаментальних концептів культури, письменник і сам стає ініціатором творення нових концептів.

Таким чином, маючи різновекторне і різнофахове застосування терміну «концепт», який в літературознавстві позначає феномен художнього концепту як елемента літературного твору і як компонента літературного процесу, дозволяє при їх аналізі найбільш повно врахувати перманентну взаємодію між різними рівнями художніх явищ у поєднанні синхронного і діахронного аспектів. Саме тому – звернення до цього терміну в літературознавчій науці є, на нашу думку, логічним, доречним і обґрунтованим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абеляр П. Теологические трактаты / П'єр Абеляр. – М.: А/О «Издат. Группа «Прогресс»; М: Гнозис, 1995. – 189 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово / Сергей Алексеевич Аскольдов // Русская словесность: От теории словесности к структуре текста: Антология. – М.: Academia, 1997. – С. 267–279.
3. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове [монографія] / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Высшая школа, 1972. – 616 с.
4. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филол. науки. – 2001. – №1. – С. 64–72.
5. Городнюк Н. А. Знаки необарокової культури Валерія Шевчука: компаративні аспекти: [монографія] / Наталія Андріївна Городнюк. – К.: Твім інтер, 2006. – 216 с.
6. Залевская А. А. Психолингвистический поход к проблеме концепта / А. А. Залевская – Воронеж. – 2001. – С. 36 – 44.
7. Залевская А. А. Текст и его понимание: [монографія] / Александра Александровна Залевская. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2001. – 178 с.
8. Зацепин К. А. Эпистемологический статус концепта / К.А. Зацепин, И.И. Саморуков [електронний ресурс] – режим доступу: slovar.lib.ru/lib/txt8_konceptstatus_txt.doc.
9. Звегинцев В. А. Очерки по общему языкознанию: [монографія] / Владимир Андреевич Звегинцев. – М.: Изд-во МГУ им. М.В. Ломоносова, 1962. – 384 с.
10. Зусман В. Г. Диалог и концепт в литературе. Литература и музыка: [монографія] / Валерий Григорьевич Зусман. – Новгород.: Деком, 2001. – 168 с.
11. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / Языковая личность, культурные концепты. / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград-Архангельск.: Перемена, 1996 – С. 3 – 16.
12. Колесов В. В. «Жизнь происходит от слова...» [монографія] / Владимир Викторович Колесов. – Санкт-Петербург.: Златоуст, 1999. – 368 с.
13. Кононенко В. І. Мова у контексті культури: [монографія] / Віталій Іванович Кононенко. – Київ.; Івано-Франківськ.: Плай, 2008. – 389 с.
14. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Термінополе концепт / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Українська мова. – 2006. – № 3. – С. 67-79.
15. Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах. [упоряд. Ковалів Ю.І.]. – К. : Академія, 2007.
16. Лосев А. Ф. Философия имени / Самое само: Соч. / Алексей Фёдорович Лосев — М.: ЭКСМО-Пресс, 1999. — 1024 с.

17. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: [монографія] / Валентина Авраамовна Маслова – К. – 2004. – 256 с.
18. Миллер Л. В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория / Л. В. Миллер // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 39–45.
19. Неретина С. С. Тропы и концепты / Светлана Сергеевна Неретина: [монографія] – М.: ИФРАН, 1999. – 278 с.
20. Резников Л. О. Понятие и слово: [монографія] / Лазарь Осипович Резников – Л.: Изд-во ЛГУ, 1958. – 124 с.
21. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Академический проект, 2004.–. 824 с.
22. Тарасова И. А. Художественный концепт: диалог лингвистики и литературоведения / И. А. Тарасова // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2010. – № 4 (2). – С. 742–745.
23. Чесноков П. В. Слово и соответствующая ему единица мышления: дис....доктора філол. наук / Петр Вениаминович Чесноков. – М. – 1967. – 192 с.